

تئاتر دفاع مقدس؛ عبور از میدان مین

از همان 31 شهریور 1359 که فرودگاه‌های اصلی کشور بمباران شدند و خاک کشور آماج حمله ارتش بعث قرار گرفت، تئاتر دفاع مقدس هم زاده شد. اگرچه نخستین نمایش‌هایی که با این موضوع روی صحنه رفتند، بیشتر حاصل کار گروه‌های آماتور بود و از ضعف متن، بازی و کارگردانی رنج می‌بردند، اما با گذشت چند ماه از آغاز جنگ، هنرمندان حرفه‌ای هم پای به این عرصه گذاشتند و آثاری ماندگار را پدید آوردند.

از همان 31 شهریور 1359 که فرودگاه‌های اصلی کشور بمباران شدند و خاک کشور آماج حمله ارتش بعث قرار گرفت، تئاتر دفاع مقدس هم زاده شد. اگرچه نخستین نمایش‌هایی که با این موضوع روی صحنه رفتند، بیشتر حاصل کار گروه‌های آماتور بود و از ضعف متن، بازی و کارگردانی رنج می‌بردند، اما با گذشت چند ماه از آغاز جنگ، هنرمندان حرفه‌ای هم پای به این عرصه گذاشتند و آثاری ماندگار را پدید آوردند. اما باید نخستین نمایش دفاع مقدس دانست که گروهی از حرفه‌ای‌های اداره تئاتر آن را به صحنه بردند و در 40 اجرای صحنه‌ای و با پخش تلویزیونی‌اش، تماشاگران زیادی را جذب خود ساخت. این حرکت در دل تئاتر ایران همچنان ادامه داشت تا این که در سال‌های پایانی جنگ، چهره‌های جوان‌تری پای به این عرصه نهادند و خون تازه‌ای در رگ‌های آن جاری ساختند.

جوانانی که با تئاتر دفاع مقدس شروع کردند، بزودی وارد شاخه‌های دیگر این هنر شدند و خوش درخشیدند. در واقع حوزه موضوعی دفاع مقدس باعث رشد تئاتر کشور هم شد و از نظر کمی و کیفی بر اعتبار آن افزود؛ اتفاقی که متأسفانه در سال‌های اخیر دچار بن‌بست شده است. **اوج تئاتر دفاع مقدس** سهراب سلیمی در باره آن روایت دهه 70 می‌گوید: دفاع مقدس حوزه بکری بود که تا زمانی که جنگ ادامه داشت، بسیاری از موضوع‌های آن قابل طرح نبود و برای همین از اواخر دهه 60 این فرصت فراهم شد تا بسیاری از حرفه‌ای‌ها ناگفته آن روی صحنه بیایند. مسعود دلخواه، مدرس و کارگردان نمایش هم در این ارتباط معتقد است: تئاتر دفاع مقدس از زمانی اوج گرفت که از شعار فاصله گرفت و به شعور نزدیک شد. وقتی که مسائل اجتماعی و فرهنگی در دل این نمایش‌ها مطرح شدند، توانستند با مخاطبان ارتباط بهتری برقرار و نظر منتقدان و کارشناسان را هم جلب کنند. حسین مسافر آستانه که سال‌ها مسوولیت انجمن تئاتر دفاع مقدس را بر عهده داشت و در حال حاضر مدیر اداره کل هنرهای نمایشی است با اشاره به این که رویکرد واقع‌بینانه و شناخت دقیق‌تر هنرمندان از فرهنگ دفاع مقدس باعث رشد این حوزه نمایشی در طول سال‌های گذشته شد، می‌افزاید: پژوهش‌های کتابخانه‌ای و میدانی راهی است تا به وسیله آن بتوانیم وقایع و همچنین شخصیت‌های دفاع مقدس که به ظاهر ساده و دست‌یافتنی هستند ولی به واقع بسیار چند لایه و پیچیده‌اند را درک کنیم و به درستی روی صحنه به نمایش در آوریم. فرید مشکاتی، کارگردان و پژوهشگر تئاتر با اشاره به رشد خوب این عرصه از هنرهای نمایشی در سال‌های گذشته تأکید می‌کند: در برهه‌ای نمایش‌های دفاع مقدس توانستند مایه رشد و شکوفایی تئاتر کشور بشوند و بخش مهمی از هویت تئاتر ملی ما را شکل دهند که هنر هنرمندان و مدیریت مسوولان در راستای هم قرار گرفت و همدلی خوبی بین دست‌اندرکاران آن به وجود آمد. نیما دهقان، کارگردانی که سال گذشته با نمایش دفاع مقدسی «171#&؛ خنکای ختم خاطره» توانست در گیشه و در دوری جشنواره فجر موفق باشد، در همین ارتباط می‌گوید: زمانی بود که بین آدم‌های این حوزه فاصله نبود و همه آنان در کنار هم مشکلات را حل می‌کردند. اما در حال حاضر بین بدنه تئاتر دفاع مقدس و مدیریت آن فاصله افتاده است و هر کدام برداشت و گرایش خود را دارند. **در سراسر** نمایشی نا کارآمدی مدیران، نبود ارتباط درست بین آنان و هنرمندان و اعمال سلیقه مهم‌ترین ضعفی است که اهالی تئاتر مقدس بر آن انگشت گذاشته و به عنوان مهم‌ترین دلیل افول این شاخه هنرهای نمایشی ایران از آن یاد می‌کنند. امیر دزاکام هنرمندی است که چنین نظری دارد و می‌گوید: وقتی متولیان و مسوولان این عرصه از هنرهای نمایشی، دریافت شخصی خودشان را درست‌ترین فهم می‌دانند و قائل نیستند که دیگران هم می‌توانند فهم متفاوت و تازه‌ای از این مساله داشته باشند، طبیعی است که از سرعت قطار تئاتر دفاع مقدس کاسته می‌شود و آن شتاب گذشته جایش را به سکون می‌دهد. این کارگردان و مدرس تئاتر ادامه می‌دهد: متأسفانه مدیران نگاهی بسیار محدود به تئاتر دفاع مقدس دارند و به دیگران فرمان می‌دهند و بخشنامه می‌فرستند که تئاتر جنگی حتماً باید همان ویژگی‌هایی را داشته باشد که در آن اقی دید محدود می‌گنجد. برای همین نه تنها چهره‌های تازه پا به این عرصه نمی‌گذارند که همان هنرمندان موفق پیشین هم عطای کار در تئاتر دفاع مقدس را به لغایش می‌بخشند. میلاد اکبرنژاد یکی از همان جوانانی است که اگر چه در تئاتر دفاع مقدس خوش درخشید، اما این روزها چندان میلی برای کار در آن ندارد. او در این ارتباط می‌گوید: وقتی کسانی رشته این امر را در دست دارند که نه از تئاتر و نه از دفاع مقدس چیزی نمی‌دانند، جایی برای کار باقی نمی‌ماند. وی با اشاره به این که هر وقت مدیران از ترویج تئاتر دفاع مقدس و حمایت از آن دم زدند، بیشتر از هروقت دیگر این عرصه دچار مشکل شده است، می‌افزاید: در حال حاضر تئاتر دفاع مقدس بیشتر در بیلبان‌های کاری و آمارها جای دارد تا روی صحنه تئاتر. برای همین بهترین خدمت به این تئاتر آن است که عده‌ای دست از سرش بردارند و بگذارند هنرمندان علاقه‌مند به این موضوع کارشان را انجام دهند. فرید مشکاتی هم در این ارتباط تأکید می‌کند: متأسفانه تئاتر دفاع مقدس که تا این اندازه در عرصه تئاتر ملی ما از اهمیت و ارزش بالایی برخوردار است، منحصر و محدود به هفته دفاع مقدس و خاص شده و بودجه اندک آن هم در این مناسبت‌ها خرج می‌شود که بازده مناسبی ندارد. **افقی روشن** نیما دهقان که در آثار دفاع مقدسی خود همچون «171#&؛ خنکای ختم خاطره» و «171#&؛ دو متر در دو متر جنگ» نشان داده نگاهی متفاوت به این موضوع دارد، درباره قابلیت‌های این حوزه نمایشی می‌گوید: این فضا آنقدر سوز و موضوع بکر دارد که اگر با خلاقیت هنری همراه شود می‌تواند شاهد پدید آمدن آثاری بزرگ باشد که به دلیل نزدیکی‌اش با مخاطب بیشک در جذب آنان نیز موفق خواهد بود. او درباره قهر هنرمندان فعال در این حوزه نیز توضیح می‌دهد: با این که کم کار شدن تئاترهای در این حوزه یک واقعیت تلخ است، اما مطمئن هستم اگر فضای کار برای آنان فراهم شود، همه به خانه اصلی خود باز خواهند گشت. دهقان توصیه می‌کند: وقت آن فرا رسیده تا مدیران با دعوت از هنرمندان عرصه تئاتر دفاع مقدس به کار، چراغ فعالیت در این حوزه را به پرفروغی سال‌های پیشین برسانند و با نگاهی باز باعث شوند تا فاصله مخاطب با نمایش‌های جنگ هر روز کمتر از گذشته شود. اما در این میان میلاد اکبرنژاد نگاه انتقادی‌اش را متوجه هنرمندان تئاتر نیز می‌کند و می‌افزاید: یکی دیگر از موانع پیش روی تئاتر دفاع مقدس، انگ‌ها و برجسب‌های نابجایی است که از سوی تعدادی از اهالی هنرهای نمایشی به فعالان این عرصه زده می‌شود. وقتی آثار نمایشی این حوزه متهم به سفارشی بودن و بهره گرفتن از بودجه و امکانات دولتی می‌شوند، خب طبیعی است برخی از هنرمندان به سراغ آن نروند. او ادامه می‌دهد: این در حالی است که تقریباً تمام نمایش‌های اجرا شده در کشور با بودجه دولتی روی صحنه می‌روند و پرداختن به نمایش‌های دفاع مقدس به هیچ وجه نشان دهنده حمایت از یک جریان سیاسی خاص نیست و ریشه در مقاومت مردمی در 8 سال جنگ تحمیلی دارد. اکبرنژاد با این وجود اعتقاد دارد: اگر مشکلات مدیریتی و تبلیغات غلط دوستان نادان تئاتر دفاع مقدس حل شود، می‌توان امیدوار بود تا این گونه نمایشی مسیر پیشرفت را در پیش بگیرد و از سکون و خمودی به در آید. امیر دزاکام هم در این راستا می‌گوید: هنرمندان زیادی علاقه‌مند به کار در این حوزه هستند و از آنجا که تئاتر دفاع مقدس هم از ظرفیت نمایشی خوبی برخوردار است، می‌توان امیدوار بود تا با رفع موانع و تنگ‌نظری‌های موجود، افقی روشن را در پیش چشم‌انمان شاهد باشیم. **مهدي پاورمنش / گروه فرهنگ و هنر**